

«освосними» українською мовою з інших мов, іноді з іншим значенням: *анатомія «будова», гідропатія «лікування водою», гіпноз, дієта, масаж, моціон, операція, ортопедія* та ін. [2, с. 543].

Таким чином, з проаналізованого матеріалу бачимо, що на початку ХХ століття відбувався активний процес термінотворення, зафіксований на сторінках періодичних видань, і саме преса стала трибуною вироблення термінологічного словника української літературної мови, про що красномовно свідчать публікації газети «Рада».

1. Жовтобрюх М. Мова української періодичної преси. (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 1970. – 303 с. 2. Історія української мови. Лексика і фразеологія // Відпов. ред. В. Русанівський – К., 1983. – 742 с. 3. Рада. – 1906–1914. 4. Сербенська О. Взаємодія української літературної мови і діалектів у галузі юридичної лексики // Питання взаємодії літературної мови і територіальних діалектів. – К., 1972. – С. 34.

УДК 070:654.197

Вікторія Бабенко

Львівський національний університет імені Івана Франка

ТЕРМІНИ ТЕЛЕЗНАВСТВА: ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ

© Бабенко В., 2006

Проаналізовано сучасний телезнавчий вербальний категоріальний апарат, який перебуває ще у процесі становлення.

The article focuses on the contemporary TV-know of verbal categorical base, which is found still in the making.

Тележурналістика третього тисячоліття характеризується розвитком, який спричиненим упровадженням нових інформаційних технологій. Глобалізаційні процеси в інформаційному просторі, технічне переоснащення виробництва й відправлення інформації в будь-яке місце планети зумовлюють інтеграцію масової інформації в метаінформаційну систему. Змінюється й тележурналістика як система, її роль, завдання, функції у світовій цивілізації загалом.

Виокремилась наука про телебачення. Предмет її вивчення – особливості і закономірності подання і розповсюдження інформації екранними засобами, взаємодія із засобами масової інформації з аудиторією. *Телезнавство* – як зазначає В. Єгоров вивчає «способи подолання телебаченням фізичних бар'єрів – простору й часу, соціальних бар'єрів у суспільстві, соціально-психологічних – між людьми, між джерелом інформації і реципієнтами» [6].

Теорія тележурналістики повинна розвиватися на випередження практики, прогножуючи національні тенденції й динаміку телемістечства. Телебачення – молода галузь візуального сприйняття, яка вбирає в себе методологію, методіку певних суміжних наук для створення категоріального апарату. Відчутні прагнення теоретиків до структуризації термінологічного апарату молодій науці в українських та зарубіжних наукових розвідках [4; 5; 6; 12; 14; 15]. Спостерігаємо семантико-соціологічні пошуки категоріально-понятійного апарату телевізійної публіцистики. Однак у цьому процесі ресурси державної мови повноцінно не використовуються, а залишаються в пасиві національної вербальної культури.

Про зацікавлення цією проблемою свідчить велика кількість утворень з першою частиною теле-, яку прослідковує І. Кочан. Слова із цим компонентом позначають: назви приладів та

апаратів: *телеантена, телетранслятор*; узагальненні поняття, сукупності, комплекси: *телеавтоматика, телекординг, телекомплекс*; елементи приладів, деталі: *телевимикач, телеоб'єктив*; наукові галузі та їхні розділи: *телемеханіка, теологія*; назви процесів: *телекординг, телеметрія*; процеси та явища: *телеграфувати, телемеханізувати*; назви осіб за виконуваною роботою: *телеаматор, телепубліцист*; види телевізійної продукції: *теленарис, теленанорама*; ознаки: *телевізійний, телемовний*; назви приміщень, установ: *телестудія, телерадіокомпанія* [7, с. 302–304]. Розширюється словотворча модель із компонентом теле- у сфері віртуальних послуг – *телепослуга* – «послуга, що надається дистанційно з використанням інформаційно-комунікативної інфраструктури» [12, с. 101]. Відчутна тенденція до зростання композитів відео-, слова на позначення: приладів і пристроїв: *відеодетектор, відеошукач*; процесів та явищ: *відеозапис, відеочастоти*; носіїв запису: *відеодиск, відеофонограма*; послідовності чогось: *відеокліп, відеоряд*; ознаки за відношенням до того, на що вказує основа: *відеозвуковий, відеоконтрольний* [7, с. 124–125].

У науково-популярній літературі часто вживають поняття *масова культура* і *віртуальна реальність* як синоніми до телевізії. У ХХ столітті виникає мистецтво «нової реальності», один з напрямів англо-американської культури – *поп-арт* (pop art – з англ.: «популярне мистецтво»), яке спрямоване на максимальне зближення мистецтва з життям, відчутне стирання граней між ними: інституційним шляхом, будь-який конвенціональний побутовий предмет може бути введений у «світ мистецтва» і отримати статус художнього об'єкту. За контрастом «елітарну культуру» зіставляють з культурою широких мас – рекламою, модою, телебаченням, «чтivism», культом зірок і т. ін. Широко використовуються технічні способи масового розповсюдження культури – тиражування, репродукція, трансляція.

Основна форма функціонування масової культури – телебачення. Мова екрану «адекватна реаліям і міфологемам суспільного споживання, які пронизані технологічною і урбаністичною символікою» [8, с. 128].

Телебачення доволі часто називають *віртуальною реальністю*: потрапивши в цей новий тип аудіовізуальної реальності, можна вступати в контакти не тільки з іншими людьми, але і зі штучними персонажами. Поняття «віртуальний світ» містить у собі подвійне значення – уявність й істинність. Віртуальна реальність – «це штучно створене комп'ютерними засобами середовище, в яке можна проникати, змінюючи його зсередини, спостерігаючи трансформацію і набуваючи при цьому реальні відчуття» [8, с. 122].

Технологічні досягнення останніх років дозволили по-новому осягнути віртуальний світ й істотно корегувати його класичний зміст. Специфіка сучасної віртуальності полягає в інтерактивності, що дозволяє замінити уявну інтерпретацію реальною дією, матеріально трансформуючи художній об'єкт. Відбувається перетворення глядача, спостерігача в співтворця, який впливає на зміст програми і, використовуючи при цьому ефект зворотного зв'язку, формує новий тип естетичної свідомості.

Головна, визначальна ознака телебачення – публіцистичність, звернення до широкого кола людей. Проте, ці звернення не однакові за формою й методами творення. Інакше кажучи, вони подані в різних жанрах.

У цю нову сферу входить і слово «публіцистика» (з лат. publicus – суспільний, народний) на позначення роду творів, присвячених актуальним проблемам і подіям суспільного життя. Основні ознаки публіцистики – актуальність тематики і масштаб подачі конкретних проблем, подій навколишнього світу.

Функція *телепубліцистики* – у розкритті типового, загального через індивідуальне, окреме. Досягаючи повноти узагальнення, виявляючи характерне, телевізійна публіцистика використовує образне віддзеркалення реальності, причому образ цей створюється з невігданого, фактичного матеріалу [13, с. 175].

Теорія телезнавства ґрунтується на наукових знаннях про принципи й функції телебачення; досліджує шляхи підвищення ефективності функціонування телебачення; тематичну й жанрову

структуру телевізійного мовлення; природу, специфіку і вплив телебачення на аудиторію, розвиток зворотних зв'язків між адресатом і адресантом (інтерактивне телебачення). Важливе місце в телемистецтві належить – *телебаченню взаємодії*, яке «активно використовує інтерактивну модель мовлення» [10, с. 79] та ґрунтується на зворотному зв'язку комунікатора і глядача як активного суб'єкта дії, особисті характеристики викликають зацікавлення як у комунікатора, так і у заекранної аудиторії. У це поняття входять усі відомі форми взаємодії з аудиторією, використовують при цьому різні канали зворотного зв'язку (програми «Документ», «Ключовий момент», інформаційні випуски новин). Важлива деталь – глядач із власної ініціативи стає учасником програми. Телебачення як комунікативна система встановлює зв'язки в процесі міжособистісного спілкування через технічні засоби зв'язку: пошта, телефон, телемости, Інтернет. ТБ взаємодії пропонує вирішення таких психологічних мотивів суб'єкта комунікативного процесу:

- комунікативний: самоактуалізація, самопрезентація, саморозкриття, встановлення контакту з людьми;
- соціальний: реалізація громадянської відповідальності, політичного, ідеологічного завдання;
- утилітарний: отримання будь-яких винагород [10, с. 106] та ін.

Збільшуються вербальні новоутворення із англомовних термінів, наприклад із словом *нюз: ньюзмейкер* (з англ. newsmaker – майже дослівно людина, яка виробляє новини) – людина, яка потенційно здатна стати джерелом новинної інформації: політик, суспільний діяч, харизматична особистість, яка своєю присутністю впливає на рейтинг програми. Ньюсмейкером можна вважати вченого, який працює в напрямі, що має потенційну сенсаційність.

Ньюзрум (з англ. newsroom – кімната новин) – це служба інформації, окрема кімната, в якій працюють журналісти. Тут розміщені їхні робочі місця, телефони, комп'ютери, відбуваються виробничі наради, обговорення й планування подачі матеріалів. *Ньюзгрупи* (з англ. newsgroups – тематична (теле) конференція в мережі інтернет) – організована комп'ютерна конференція, яка складається з інформаційних індивідуальних повідомлень або відправлення кореспонденції поштою, які відбуваються цілодобово, кожного дня через мережу інтернет на різні теми [14, с. 532].

Т. Федорів розглядає в інформаційній структурі теорію *фреміngu* (з англ. framing – обрамлення, вставлення у рамку) – «це схеми представлення і сприйняття новин, процес, за допомогою якого медіа намагаються втиснути в рамки реальність ..., що не потрапило до програми новин, фактично залишилося поза громадською увагою» [11, с. 89]. Завдяки новітнім інформаційним технологіям, виділяють явище – *симультантність* – одночасність спостереження й показу, трансляції передачі, що забезпечує особливу достовірність і переконливість телепрограми.

Виразний виражальний засіб сучасного телебачення, який виокремився після слова й зображення, – *інтершум*, це третій вимір на телебаченні, який перетворює двовимірну картинку на тривимірний імідж, наближений до «реального світу», адже природний звук завжди серед нас. Отже, слугує додатковим засобом підтвердження автентичності інформації, надає можливості картинкам «дихати». *Репераунд* – використання інтершуму як самостійного виражального засобу.

Розвивається жанрова палітра телебачення, серед порівняно нових жанрів виділяють *сторі* (з англ. story – повість, історія) – короткий інформаційний фільм-історія, *лайф* (з англ. life – життя, життєпис) – цікава неординарна історія. Вони відтворюють життя в мініатюрі і навіть якщо завершення повчальне або плачевне, матеріал закінчується завжди позитивно [3, с. 30]. Важливою проблемою української термінології є засилля англіцизмів, адже нові вербальні надходження можна називати належними національними відповідниками, наприклад *телеповідсть, тележиттєпис*.

Поява візуальної інформації сприяла поглибленому вивченню тексту в багатогранності його зв'язків з кодами різних семіотичних систем. Поняття «текст» зараховують до різних сфер знань. Для цього терміна властиве вузьке та широке значення. Вузьке розуміння адаптоване для лінгвістичного напрямку: під текстом розуміють будь-яке мовне висловлювання, незважаючи на розміри (речення, слово, літера). До важливих ознак зараховують цілісність, завершеність,

зв'язаність. Зберігаючи літературну мову, мовну культуру, лінгвістичний текст стає важливим компонентом загальної культури нації. Широке розуміння тексту утвердилось недавно й пов'язане із трактуванням культури як семіотичного утворення. Положення про культуру «як знакову сутність веде до того, що всі явища культури мисляться як тексти» [9, с. 125].

За термінологією М. Бахтіна: «текст – це будь-який зв'язаний знаковий комплекс, – та продовжує – що має справу з текстами (витворами мистецтва)» [2, с. 473]. Вивчення текстів вимагає комплексного підходу – когнітології, лінгвістики тексту, психолінгвістики, герменевтики, теорії масової комунікації, гендерології, який слугує взаємному збагаченню та оптимізації інформаційних процесів у суспільстві. У сучасних тенденціях літературу, культуру, суспільство, історію, зрештою людину, розглядають як текст. Під текстом розуміють все, що породжує та сприймає людина, отже не лише вербальне сполучення. Цим терміном можна позначити все, що підпадає під визначення знака. Отже, текст – це реальність загалом і одиниця культури.

У 90-х роках ХХ століття в англомовній науковій літературі з'являється термін *медіатекст*, який швидко поширився і в національному медіадискурсі. Концепція лінгвістичного медіатексту доповнюється семіотичним визначенням як знакова сукупність, те, з чого можна зчитати значення – твори тележурналістів (програми, випуски новин) призначені для транслявання в ефірі.

Змінюється специфіка професійної діяльності тележурналіста в результаті поглиблюється синонімія. *Тележурналіст* – штатні і нештатні працівники, які згідно з редакційною політикою визначають напрямки й характер програм, виконують авторську, редакторську, організаційну роботу (збір, опрацювання, компонування інформації в телепрограми). *Комунікатор* – це суб'єкт, який повідомляє про щось об'єкту для майбутнього спілкування. Особлива роль належить журналістам, які професійно займаються збиранням інформації і створенням первинних текстів [1, с. 10]. В поняття «комунікатор» входить весь процес, пов'язаний із джерелами інформації: відбір, опрацювання, компонування в телепрограми. *Інформатор* – вихователь, просвітитель (надає форму, зміст, організовує, вибудовує програму).

Диктор – працівник телебачення, який читає перед мікрофоном і телекамерою підготовлені до ефіру тексти. *Ведучий* – журналіст, який веде телепередачу. Його функції визначені специфікою і різноманітністю передач. Дослідник комунікаційних систем З. Дмитровський розрізняє такі різновиди ведучого: *ведучий новин* – тележурналіст або диктор, який веде в ефірі інформаційну програму чи випуск новин. Він постійно перебуває біля джерела новин і намагається прилучити до нього всіх зацікавлених; *репортер* – ведучий телерепортажу, тележурналіст, який працює у відділі інформації та забезпечує подієвими новинами; *інтерв'юер* – журналіст, який працює в жанрі інтерв'ю; *оглядач* – «журналіст або спеціаліст з іншої сфери, який готує огляди і виступає з ними» [5, с. 100]; *коментатор* – журналіст або фахівець в іншій галузі, який виступає з коментуванням актуальних та назрілих подій та проблем у суспільстві, додає глядачеві інформацію для вироблення власної думки; *шоумен* – ведучий телешоу. Працюючи в студії творить єдину цілісність програми із різних думок, реплік, сумнівів, характерів гостей; *модератор* – тележурналіст, який веде дискусію. Спілкуючись з людьми, що мають протилежні погляди на якусь проблему, він надає усім однакові можливості висловитися, стежить за тим, щоб учасники дискусії не відхилялися від зазначеної теми, не уникали відповідей на питання дискутантів. Найпоширеніший різновид телепередачі з участю модератора – «круглий стіл», дебати.

Загальноновизнаною є роль сучасної телевізії у формуванні державницьких ідеалів, збагаченні національних особливостей громадянського суспільства, утвердженні ментальних якостей нації. Глобалізація, розвиток інформаційних технологій, створення місцевих сіток – чинники, які впливають на трансформацію й модернізацію теоретичного осмислення телезнавства. Упорядкованість – життєва сила науки; проблема формування й розвитку національної професійної термінології на сьогодні надзвичайно актуальна й не вирішена, відчутна проблема недостатньої кількості загальносинтетичних праць. Національна термінологічна база телевізійної журналістики перебуває в активних пошуках, процес української словникової творчості на часі й триває, це свідчення великого потенціалу науки телезнавства, зважаючи на молодість візуального сприйняття в комунікаційних системах молоді держави.

1. Ахмадулин Е. Краткий курс теории журналистики.– М., 2006. 2. Бахтин М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках // Литературно-критические статьи / Сост. С. Бочаров, В. Кожин. – М., 1986. 3. Бондарчук М. Время новостей. О разработке концепции и основных принципах построения новостей // Телемир. – ноябрь–декабрь, 2003. 4. Вакурова Н., Московкин Л. Типология жанров современной экранной продукции. – М., 1997. 5. Дмитровський З. Термінологія зображальних засобів масової комунікації. Довідкове видання. – Львів, 2004. 6. Егоров В. Терминологический словарь телевидения: основные понятия и комментарии. – М., 1997. 7. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. – Львів, 2004. 8. Культурология. XX век. Энциклопедия. – Т. 1. – М., 1998. 9. Петрова Н. Текст и дискурс // Вопросы языкознания. – М., 2003.– № 6. 10. Поберезникова Е. Телевидение взаимодействия: Интерактивное поле общения. – М., 2004. 11. Федорів Т. Суперструктури в теленовинах: до проблеми визначення поняття // Телевізійна й радіожурналістика. – 2004. – Вип.5. 12. Яцимирська М. Сучасний медіатекст: Словник-довідник. – Львів, 2005. 13. Телевизионная журналистика / Редколлегия: Г. Кузнецов, В. Цвик, А. Юровский. – М., 2002. 14. Campbell R. Media and Culture.– Boston-Net York, 2000. 15. Watson J., Hill A. A Dictionary of Communication and Media Studies. Fourth Edition. – London, New York, Sydney, Auckland.– 1997.

УДК 796/799: 808.3+001.4

Марта Мартинюк

Львівський державний інститут фізичної культури

ГАЛИЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ Й СПОРТУ

© Мартинюк М., 2006

Автор висвітлює вплив галицизмів на формування української спортивної лексики, способи творення нових лексем, нормалізацію фахової мови спорту. Подає цікаві спостереження над процесом проникнення термінних одиниць у загальноживану лексику української мови через публіцистику й поезію.

The author describes impact of galician words on formation of Ukrainian sport's vocabulary, methods of creation new words, standardization of professional sport's language. Also tells about interesting observations under process of penetration terms into public Ukrainian vocabulary through publicism and poetry.

Справедливим є твердження мовознавців, що «завдання дерусифікації України залучає й таку важливу суспільну сферу, як мова науки» [1, с. 87]. Адже від того, як українська фахова й наукова мова виконає своє призначення, залежатиме, чи взагалі здійснюватиметься процес мовно-культурного оновлення національної свідомості, що забезпечило б переорієнтацію мовної поведінки нових поколінь українських громадян, зокрема, в фізкультурно-спортивному середовищі.

Наше завдання – на основі виокремлених науковцями тенденцій [див. 1; 4], опираючись на дослідження спортивної преси 19 – кінця 30-их років 20 ст. [2], простежити також і розвиток та становлення української спортивної лексики в часописах Галичини, зокрема - «кування» нових лексем, «проникнення термінологічних одиниць у загальноживану лексику української мови» [3, с. 207].

Ніхто й ніколи «не ставить під сумнів і не робить об'єктом обговорення питання про великоукраїнську основу літературної мови» [1, с. 15]. Проте і внесок Галичини в формування